

BARBARA CZUBAŁOWA

Prace magisterskie w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej WSP w Krakowie w latach 1986–1991

Prace magisterskie przygotowane przez studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej WSP tworzą zróżnicowany zbiór zarówno pod względem tematyki, obejmującej większość dyscyplin nauki o książce, jak i zastosowanych metod i technik badawczych. Problemy księgoznawcze podejmowane w pracach magisterskich są wypadkową zainteresowań studentów i aktualnych doświadczeń promotorów, dążących na seminariach do wypracowania metodologicznych wzorów opracowań, które układając się w większe całości mogą powoli wypełniać – na zasadzie wstępnego rozpoznania – ogromne obszary, nie spenetrowanych naukowo pól badawczych z zakresu bibliologii.

W oparciu o bogatą, dostępną w Krakowie bazę źródłową powstają głównie monografie z zakresu historii książki, prasy, bibliotek, wydawnictw oraz prace poświęcone wybitnym pracownikom książki polskiej. Mniejszą grupę w omawianym okresie stanowią prace z zakresu czytelnictwa, koncentrujące się wokół zainteresowań czytelniczych dzieci i młodzieży, i recepcji twórczości wybranych autorów. Ostatnią grupę tworzą opracowania z pogranicza bibliologii i historii sztuki czy literaturoznawstwa, które są wyrazem swobody wyboru tematu i jego ujęcia zgodnego z kierunkiem naukowych fascynacji najzdolniejszych studentów. Nauka o książce stwarza bowiem możliwości – nie ograniczane również przez promotorów – dostosowania końcowej pracy, scalającej wszystkie bibliotekoznawcze umiejętności do indywidualnych możliwości i predyspozycji, a nawet badawczego temperamentu, zarówno bardzo zdolnych jak i przeciętnie uzdolnionych studentów. Zupełnie innych umiejętności wymaga przecież poszukiwanie i krytyka źródeł, badania empiryczne czy prace bibliograficzne.

Niewątpliwie na swoistą specjalizację prac magisterskich powstałych w Katedrze wywiera wpływ lokalizacja uczelni. Zasoby krakowskich bibliotek zachęcają do podejmowania prac historycznych dotyczących Krakowa i południowych terenów Polski. Często studenci decydują się na wybór tematu związanego z miastem, z którego

pochodzą. Te inicjatywy wydają się szczególnie cenne, chociaż niekiedy lokalny patriotyzm, emocjonalny stosunek do opisywanych zjawisk, zmniejsza krytycyzm w ocenie ich znaczenia.

Innym wyznacznikiem specjalizacji jest pedagogiczny charakter uczelni. W każdym roku funkcjonuje seminarium poświęcone bibliotekom szkolnym, prasie dziecięcej i młodzieżowej, literaturze dla dzieci i młodzieży, czytelnictwu uczniów czy też przysposobieniu czytelniczemu i informacyjnemu w szkołach.

Cechą charakterystyczną, określającą specjalizację widoczną w tematyce prac magisterskich jest zainteresowanie wydawnictwami ukazującymi się periodycznie. Wynika to niewątpliwie z inspirującego wpływu kierownika Katedry, jaki wywiera nie tylko na studentów, ale również na współpracowników. Do tej grupy będzie więc zaliczony nie tylko ogromny zespół prac dotyczących czasopiśmiennictwa napisanych pod kierunkiem prof. Jerzego Jarowieckiego, ale również prace na temat kalendarzy napisanych pod jego kierunkiem oraz na seminarium prof. Wacławy Szelińskiej czy serii wydawniczych dr Marii Jazowskiej-Gumulskiej. Duże znaczenie na taki właśnie kierunek „specjalizacji” ma wieloletnia współpraca Katedry z krakowskim Ośrodkiem Badań Prasoznawczych oraz Pracownią Czasopiśmiennictwa Polskiego Instytutu Badań Literackich PAN w Warszawie.

Jeszcze jedna cecha wyróżnia zespół prac magisterskich powstałych w Katedrze Bibliotekoznawstwa WSP spośród innych ośrodków akademickiego kształcenia bibliotekarzy, mianowicie mała liczba opracowań z zakresu informacji naukowej. W ciągu 6 lat zaledwie w pięciu pracach podjęto problematykę informacyjną.

Obiektywizm zestawień statystycznych obrazujących tematyczną strukturę prac, udział promotorów w ich przygotowaniu, skłania do przedstawienia kilku liczb, które w najbardziej lapidarny sposób charakteryzują dorobek naukowo-dydaktyczny Katedry w latach 1986–1991. Absolwenci studiów stacjonarnych i zaocznych w 1986 roku przedstawili 62 prace magisterskie, w 1987 – 30, w 1988 – 19, 1989 – 59, w 1990 – 39, 1991 – 43, a więc średnio 42 prace rocznie. Łącznie z zakresu czasopiśmiennictwa, historii książki, historii bibliotek, z zagadnień wydawniczych i księgarskich przedstawiono 252 prace. W większości mają one historyczny charakter, 112 prac dotyczyło okresu powojennego, od 1945 roku do 1990, 3 – lat okupacji niemieckiej, 48 – dwudziestolecia międzywojennego, 72 – XIX wieku i XX wieku do chwili odzyskania niepodległości, a w 11 pracach zajmowano się problemami bibliologicznymi w czasach najdawniejszych, czyli w szesnastym, siedemnastym i osiemnastym stuleciu.

SeminaRIA magisterskie prowadziło 13 pracowników Katedry, co niewątpliwie przyczyniło się do wzbogacenia tematyki prac. Promotorami tych prac byli: doc. dr hab. Irena Święch-Bar (20), dr Jan Bujak (5), prof. dr hab. Halina Bursztyńska (11), prof. dr hab. Ryszard Ergetowski (48), dr Tadeusz Frączyk (7), prof. dr hab. Jerzy Jarowiecki (93), dr Maria Jazowska-Gumulska (12), dr Maria Konopka (9), dr Maria Radwańska (9), prof. dr hab. Wacława Szelińska (37), dr Władysława Wójcik (3), dr Józef Zajac (23), dr Michał Zięba (14).

Przegląd tematyki prac magisterskich należy rozpocząć od prac poświęconych historii czasopiśmiennictwa jako najliczniej reprezentowanych w tym zbiorze. Wśród opracowań dotyczących prasy polskiej najczęściej występują monografie czasopism wydawanych zarówno w XIX jak i XX wieku. Monografie zawierają historię czasopisma na tle sytuacji społeczno-politycznej, sylwetki redaktorów, bibliografię zawartości, charakterystykę działów, opis szaty graficznej oraz próbę oceny znaczenia pisma. Opracowania monograficzne dotyczyły między innymi takich czasopism jak: „Płomień” (Anna Puzon), „Orli Lot” (Maria Lasyk), „Płomyczek” (Grażyna Marniak), „Przegląd Akademicki” (Halina Kmiecik), „Młoda Polska” (Barbara Kowalik).

Nieco inny charakter miały analityczno-adnotowane bibliografie zawartości czasopism, które poza rozbudowaną bibliografią zawierały również wyżej wymienione elementy jednak w zupełnie innych proporcjach (np. Alicja Krzyk: „Bibliografia czasopism dla dzieci i młodzieży w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej”, Renata Urbaczka: „Prasa polska na Zaolziu w latach 1920–1938”).

Kolejną grupę stanowią opracowania wybranych typów prasy, np. prasy dla dzieci i młodzieży, prasy szkolnej i akademickiej, czasopism naukowych, wyznaniowych, kobiecych, pedagogicznych, regionalnych oraz fachowych. W odróżnieniu od monograficznych ujęć główną część tych prac stanowią bibliografie tytułów czasopism wraz z charakterystyką najważniejszych z nich. Do najbardziej interesujących prac z tego zakresu należą prace Krystyny Nowak: „Czasopisma dzieci i młodzieży w Galicji w latach 1895–1918”, Beaty Duran: „Czasopisma szkolne po II wojnie światowej w Polsce”, Tomasza Dzikiego: „Czasopisma młodzieży akademickiej w latach 1919–1939, Marii Bacy: „Powstanie i rozwój czasopism dla dzieci i młodzieży w Polsce Ludowej”.

Wybrana problematyka na łamach czasopism to kolejny typ opracowań z zakresu historii czasopiśmiennictwa. Zajmowano się między innymi współpracą Józefa Ignacego Kraszewskiego z „Kłosami” (Elżbieta Kudyba), polonizacją Uniwersytetu Lwowskiego (Małgorzata Białek), krytyką literacką, problemami bibliologicznymi, problemami kultury i literatury, popularyzacją nauki i techniki na łamach wybranych czasopism. Na szczególną uwagę zasługują opracowania Marka Glogiera¹ i Beaty Łaszewskiej², które zostały opublikowane co najlepiej świadczy o ich wartości zarówno pod względem merytorycznym jak i sprawności opisu. W pracach magisterskich zajmowano się prasą bibliotekarską dziecięcą i młodzieżową, harcerską, kobiecą, religijną, kulturalną, literacką, mniejszości narodowej, pedagogiczną, konspiracyjną, magazynami ilustrowanymi, prasą galicyjską, krakowską, lwowską, przemyską, polonijną etc.

Zainteresowania naukowe historią książki znalazły wyraz w dużej liczbie prac napisanych przede wszystkim pod kierunkiem prof. dr hab. Waławy Szelińskiej. Podobnie jak w poprzednich latach powstało wiele prac dotyczących kalendarzy, będących popularną, masową lekturą o najszerszym zasięgu. W tych pracach poświęconych na przykład „Kalendarzowi Polskiemu, Ruskiemu i Gospodarskiemu dla

Wielkiego Księstwa Poznańskiego” (Bożena Urbaniec) czy „Kalendarzowi Warszawskiemu Popularno-Naukowemu” (Romana Brożek) szczegółowej analizie poddana została ich zawartość i strona edytorska. Prace te są szczególnie cenne, gdyż dają nam obraz potrzeb czytelniczych i informacyjnych w popularnym masowym obiegu książki. Zastosowane w nich metody: analizy i krytyki źródeł, metoda typograficzna, porównawcza i funkcjonalna pozwalają na ocenę tego interesującego zjawiska w polskiej kulturze.

Różnorodnych i rzadkich umiejętności księgoznawczych wymaga podjęcie problematyki związanej ze starodrukami. Przykładem takich ambitnych zamierzeń jest podjęcie opisu i analizy zbiorów XVI i XVII-wiecznych Biblii zachowanych w bibliotekach polskich przez Aleksandrę Domino, Alojzję Kasprzycką czy Jolantę Marszalską pod kierunkiem prof. Waławy Szelińskiej oraz zbiorów książki osiemnastowiecznej pod kierunkiem dr. Tadeusza Frączyka. Wśród studentów bibliotekoznawstwa bardziej popularna jest jednak historia książki w okresie zaborów. Taką problematyką zajmowano się na seminariach prowadzonych przez prof. Ryszarda Ergotowskiego, dr. Jana Bujaka, dr. Marię Konopkę, dr. Marię Radwańską, dr. Michała Ziębę.

Interesującą grupę tworzą opracowania dotyczące historii wydawnictw. Przedmiotem zainteresowania była działalność firm wydawniczych, wybrane serie wydawnicze, określone typy wydawnictw, jak np. podręczniki, przewodniki, wydawnictwa miniaturowe. Wraz z zawężaniem pola badawczego zmieniała się również taktyka postępowania naukowego – inaczej dobierano metody i techniki badawcze, jak w przypadku opracowania historii wydań, przekładów i recepcji jednego dzieła np. *Podróży Guliwera* Jonatana Swifta, czy *Pielgrzyma w Dobromilu* Izabelli Czartoryskiej.

W grupie absolwentów kończących studia w latach 1986–1991 nie zabrakło osób, które w wyczerpujący i interesujący sposób przedstawiły dokonania znakomitych bibliotekarzy, wydawców, księgarzy. Wśród 20 prac o tej tematyce na wyróżnienie zasługują prace poświęcone Kazimierzowi Bartoszewiczowi (Agata Dylawerska), Józefowi Ungrowi (Beata Koprowska), Łukaszowi Gołębiowskiemu (Iwona Soboń), Aleksandrowi Fusieckiemu (Bożena Dwornik), Hipolitowi Skimborowiczowi (Urszula Kowalska), Waleremu Wielogłowskiemu (Małgorzata Pała).

Biblioteki współczesne i księgozbiory historyczne były przedmiotem monograficznych ujęć 25 razy. Historia biblioteki, struktura księgozbioru, krąg użytkowników to główne elementy monografii dotyczących bibliotek szkolnych, publicznych i pedagogicznych między innymi w Krakowie, Jaśle, Bochni, Gorlicach, Żarnowcu, Mielcu, Andrychowie. Od tego wzoru odbiegały prace poświęcone modernizacji bibliotek (Grażyna Zabczyk) i udziałowi polskich bibliotekarzy w działalności IFLA (Teresa Góra).

Inny charakter mają prace opisujące księgozbiory historyczne będące świadectwem polskiej kultury książki w przeszłości. Analiza źródeł historycznych i zachowanych zbiorów z prywatnych bibliotek pozwala na odtworzenie struktury domo-

wych kolekcji uformowanych zgodnie z duchem epoki, na miarę możliwości intelektualnych właścicieli należących do różnych środowisk. Przedmiotem analizy były biblioteki nie tylko znanych osobistości jak Ignacego Krasickiego (Aureliusz Potempa), Izabelli i Kazimierza Czartoryskich (Anna Żmuda, Barbara Szumska), krakowskiego bibliofila Konstantego Świdzińskiego (Maria Borkowska), ale również osób mniej znanych jak ks. Szersznika z Cieszyna czy Józefa Tomasza Rostafińskiego. Ciekawość budzi zawartość księgozbiorów elitarnych grup użytkowników, do których należą biblioteki towarzystw naukowych lub biblioteki zakonne. Interesujące informacje na ten właśnie temat znajdują się na przykład w pracy Ewy Kawończyk o bibliotece Kanoników Laterańskich w Suchej Beskidzkiej lub Alicji Nestorowicz o bibliotece Królewskiego Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Odmienne techniki badawcze, takie jak wywiad, ankieta obserwacja, zostały zastosowane w pracach magisterskich poświęconych problemom czytelnictwa. Uczestnicy seminarium dr. Józefa Zajęca, dr. Marii Jazowskiej-Gumulskiej zagadnienia odbioru książki i prasy przedstawiali w aspekcie psychologicznym, socjologicznym lub pedagogicznym. Często w jednej pracy łączono te odmienne ujęcia, dążąc do pełnego przedstawienia obrazu uczestnictwa w kulturze za pośrednictwem książki. Zgodnie z profilem uczelni najczęściej badano zainteresowania i potrzeby czytelnicze dzieci i młodzieży. Do nielicznych wyjątków należą prace zajmujące się czytelnictwem w innych środowiskach. Terenem badań były różne pod względem wielkości miejscowości takie jak Kraków, Nowy Targ, Krosno, Gorlice, Bielsko-Biała, Limanowa – najczęściej miejsca zamieszkania autorek. Niestety, nieco inne założenia i wybór problemów badawczych utrudniają porównywanie wyników, a tym samym obserwowanie zmian, jakim podlega czytelnictwo uczniów w wybranych grupach wiekowych. Dążenie do odmienności w ujęciu tematu w tym wypadku wyjątkowo nie jest zaletą pracy, gdyż raczej konsekwentne podporządkowanie sprawdzonym wzorom daje dobre rezultaty. Wśród 25 prac dotyczących czytelnictwa nie zabrakło opracowań poświęconych czytelnikom wymagającym szczególnej troski i uwagi bibliotekarza. Określeniem stanu czytelnictwa i potrzeb dzieci niewidomych i słabo widzących, upośledzonych, chorych lub przebywających w domach dziecka zajęły się: Antonina Głąbczyńska, Lidia Ippoldt, Bożena Gromek, Antonina Słabczyńska.

Badania prowadzone wśród młodzieży pozwoliły określić miejsce literatury pięknej, społeczno-obyczajowej lektur obowiązkowych, baśni i bajki, powieści historycznej, literatury współczesnej i młodzieżowej w ich czytelniczych zainteresowaniach. Poza badaniem potrzeb czytelniczych przedmiotem zainteresowania w pracach magisterskich były formy pracy z czytelnikiem. W 5 opracowaniach uwaga autorów m.in. Barbary Pilch, Barbary Gronostajskiej, Agaty Klimińskiej, Urszuli Książek skoncentrowana została wokół przysposobienia czytelniczego w szkołach.

Wielu studentów poszukuje i wybiera te zadania badawcze, które uważają za łatwiejsze i tym samym szybsze do wykonania. Na tym tle, ze względu na rzadko podejmowane przez studentów bibliotekoznawstwa tematy, szczególną uwagę przyciągają prace powstałe pod kierunkiem prof. Ryszarda Ergetowskiego, dr. Tadeusza

Frączyka czy dr. Michała Zięby. Głównie ze względu na barierę językową i trudności w dotarciu do źródeł rzadko przedmiotem opisu bywają zjawiska umiejscowione poza granicami kraju. Doświadczenia promotorów podejmujących w swych badaniach podobne problemy ośmieliło grupę studentów do zaprezentowania prac o Księgarni Polskiej w Petersburgu (Urszula Babula), o berlińskich wydawnictwach Karola Forstera (Renata Lech) lub zbiorach Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu (Regina Krzemppek). Interesujące ze względów porównawczych są opracowania przedstawiające charakterystykę Biblioteque Nationale w Paryżu lub Biblioteki im. Lenina w Moskwie (Zofia Orzechowska). Współpraca dr. Tadeusza Frączyka – znakomitego przewodnika po zbiorach Biblioteki Czartoryskich – zaowocowała oryginalnymi pracami powstałymi w oparciu o tę wspaniałą kolekcję. W opracowaniach Barbary Szumskiej, Bożeny Bogacz, Jadwigi Nogali, Leszka Palusa można dostrzec żywe zainteresowanie dla dawnej polskiej książki, jakie udało się rozbudzić promotorowi wśród swoich seminarzystów.

W latach 1986–1991 nie zabrakło również prac będących wyrazem zainteresowania artystycznymi walorami książki. Niemal w każdym roczniku absolwentów, także i w innych ośrodkach kształcenia bibliotekarzy pojawiają się osoby próbujące łączyć zainteresowania historią sztuki z nauką o książce. Nie jest łatwe wyważenie proporcji, ustalenie właściwej konstrukcji pracy, wyodrębnienie bibliologicznych aspektów opisywanych zjawisk. Niekiedy wiele wysiłku promotora wymaga nakłonienie studentów do nie przekraczania kompetencyjnych granic ustalonych między tymi dyscyplinami. Potwierdzenie takich właśnie umiejętności znajdujemy w niektórych pracach magisterskich.

Podobne trudności napotykają studenci, których zamiłowanie do literatury pięknej skłoniło do podjęcia studiów bibliotekoznawczych. Próby połączenia tych jednak odmiennych zainteresowań widoczne są w bibliografiach podmiotowo-przedmiotowych ulubionego pisarza bądź w badaniach recepcji wybranych dzieł. Tytuły tych prac sugerują ich polonistyczny charakter, dlatego powinny mieć podtytuły informujące o księgoznawczym aspekcie omawianych w nich zagadnień.

Wszystkie prace magisterskie napisane przez studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej zostały opracowane w formie powielonych wykazów³ i są udostępniane (ale nie wypożyczane) w Pracowni Czasopiśmiennictwa i Zagadnień Wydawniczych przy ul. Romana Ingardena. Aktualnie trwają prace nad utworzeniem automatycznego katalogu tych prac przy pomocy programu Micro ISIS. W roku akademickim 1993/94 będzie możliwe wyszukiwanie pełnych opisów prac za pomocą słownika zawierającego nazwiska autorów, promotorów, słów kluczowych, terminów klasyfikacji i wyrażań wyszukiwawczych tworzonych zgodnie z algebrą Boole'a. Źródłem informacji o kierunkach badań prowadzonych przez studentów jest również artykuł Wiesława Magiery⁴ zawierający przegląd tematyki prac obronionych do 1985 roku.

Przypisy

¹ M.T. Glogier, *Przegląd czasopism polskich mniejszości religijnych w latach 1944–1990*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”, R. 32:1992, z. 1, s. 81–93.

² B.E. Laszewska, „*Rocznik Świdnicki*” 1973–1987 (na tle działalności Towarzystwa Regionalnego Ziemi Świdnickiej), „*Rocznik Świdnicki*” 1990/91, s. 119–154.

³ *Bibliografia prac magisterskich wykonanych w Samodzielnym Zakładzie Bibliotekoznawstwa Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie za lata 1977–1979*. Oprac. Marek Pieczonka (poz. 1–169), Kraków 1990; toż za rok 1980. Oprac. Grażyna Dymańska, Marek Pieczonka. (poz. 170–257). Kraków 1981; Toż za rok 1981. Oprac. Grażyna Wrona, Marek Pieczonka (poz. 258–306); Toż za rok 1982–1983. Oprac. Barbara Góra. Kraków 1984 (poz. 307–432); Toż za rok 1984. Oprac. Barbara Góra (poz. 433–478). Kraków 1985; *Bibliografia prac magisterskich wykonanych w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej WSP w Krakowie za lata 1985–1991*. Oprac. Marek Glogier, Mieczysław Więclawek (poz. 479–779). Kraków 1992.

⁴ W. Magiera, *Prace magisterskie powstałe w Samodzielnym Zakładzie Bibliotekoznawstwa WSP w Krakowie w latach 1975–1985*, [w:] *Książki, czasopisma, biblioteki Krakowa XIX i XX wieku*, Kraków 1988, s. 24–40.